

Bintmånat, novémbre, iz alle djar in da gântz bèlt dar månat vodar zükkarkrånkhait

Vorstian di zükkarkrånkhait

Il 14 novembre si celebra la *Giornata mondiale del diabete* istituita nel 1991 dall'Organizzazione Mondiale della Sanità. L'obiettivo della Giornata è sensibilizzare e informare l'opinione pubblica sul diabete, una malattia grave e diffusa la cui prevalenza, secondo l'OMS, è in continuo aumento. Si stima che attualmente ci siano circa 350 milioni di persone che vivono con questa malattia e la stima è che si raggiungano i 600 milioni entro il 2030. Si calcola quindi che ogni anno più di 3 milioni di persone che vivono con il diabete muoiano per malattie correlate; da qui il suo focus sull'educazione sulla diagnosi tempestiva e sulla buona gestione del diabete.

epparümmaz bobar khennen hatt disan beata. Vor ditza, zo macha khennen pezzar bia un baz übar in beata, sidar 'z djar 91 atz 14 vo novémbre vo alle djar khinta hergerichtet dar tage kontro dar zükkarkrånkhait. Antánto mochtma lai khön ke siänka az iz bar ke vo disan beata khentma nia gântz gesünt makma però lemnda darmitt ena z'stiana kartza vil letz, äntze haltante kunt vo a drai sachandar makma machan a lem azpe alle di ändarn laüt. Dar beata khint ombrómm 'z pluut iz nêtt guat zo halta daz djüst maz vo zükkar, ditza ombrómm dar laip macht nêtt genümma insulina. 'Z soinda zboa sört vo zükkarkrånkhait; ummana boda auzgitt in laüt her in di djar übarhaup

Zükkarkrånkhait, baz vor a beata iz disar? Alle habarsan no gehöart ren ma no in kartza bintsche bizzan djüst baz vor a beata 'z iz, un baz ma hatt zo tüana azta

azza soin kartza voazt, un mildjü laüt in Beeschlânt hãm disa zükkarkrånkhait. Di meararstn vert berda hatt disa zükkarkrånkhait khinta drau kartza spet balda dar groaz schade iz sa gemacht, ombrómm voránahì barnntma nicht, vor daz sèll mochtma stian au pinn oarn: nêtt soin kartza voazt, mövarnse auz mearar, haltn draugeschaupt affon drukh von pluut, boda tarft nia soin kartza hoach un in kolesteròlo. Un nêtt èzzan kartza vil gesüasega. Vor disa sört zükkarkrånkhait izta nêtt hërta mengl zo nemma insulina. Da ändar sört anvétze gitt auz in khindar ombrómm dar laip iz pròpio nêtt guat zo macha insulina. Ombrómm ditza khint vür boaztmaz nonet gerecht: furse hatt zo tüana pinn elarn, odor pitt batterie un virus. Vor poade di sört daz meararste mochtma stian aténti balmase sitz zo tisch un baz ma èzzt ma furse aft ditza schöllapar stian alle au pinn oarn, vil pellar baz azzaz auz gitt di zükkarkrånkhait.

AvT

Di stòrdja von Barbanélo

Di laüt vo Lusérn kontàrn ke dise djar in lânt izta gest a mãnn boda hatt gehoast Barbanélo un iz gest dar uantzege boda hatt gehatt an sklopp.

Di stòrdja però heft nêtt à da in lânt, ma inn in Bisele, boda di Lusérnar hãm gehatt a par haüsar zo giana inn pan summar pinn vich.

Balda iz khent dar herbest alle di laüt hãm ägeheft zo kheara bodrüm atz Lusérn.

Daz sèll djar però moi bisnóno pitt soinar tochtar hãm no gehatt zo riva a drai arbatn da inn un soinse fermàrt lengar, fin az hatt ägeheft z'snaiba.

An tage 'z diarndle iz augestánt un hatt gevorst: "Ka, geabar nêtt auzbart tatta vordaz vánk da dar bintar?"

Ma dar sio Max hatt sa vortgehatt 'z ross zo bosläga un se beratn gest zo vuaz.

Alóra, dar bisnóno iz partirt pinn snearoaf un iz gekheart bidrüm in lânt zo nemma ditza ross umbrómm da hebatnz genützt zo vazza au 'z geplëttra bosa hãm gehatt da inn.

Baldar iz gerift atz Lusérn, hattz sa abegehattgemacht an mètro snea un asó vor zboa drai tang.

'Z diarndle, intánto az iz gânt bint un snea, iz gest alümma inn in Bisele un alle tage hattz gepetet azta khear bidrüm dar vatar zo nemmase.

Er an tage in lânt hatt bokhent an mãnn boden hatt khött ke in Vesan hãm gehatt gesek an groazan per.

Dar vatar iz darstánt, pensàrante soinar diarn inn vo ettlane tang alümma, iz geloft da huam zo vorsa soin baibe un si hatten khött azzar gea durch kan Barbanélo, boden hettat sichar geholt.

Balda dar mãnn hatt gevorst, di tochtar von Barbanélo iz gest zorne umbrómm soi tatta iz gest an altar mãnn un hatt nêtt

gemak tüan a sötta sachan, ma dar Barbanélo hatten lai khött vo ja, umbrómm moi bisnóno hatten vorhoast a khêple un soi famildja, soinate krapàrt 'z sbói, iz gest ena z'èzza. Mòrgas dar mãnn iz augestánt, hatten boróatet soin prosàkk un iz partirt.

'Z soinda pasàrt meararne tang un von mãnn hattma neméar gebizt nicht.

An tage moi bisnóno un a par mãnnen von lânt hãm detzidart zo giana zo süachanen.

Gerift inn in Bisele, auvar kan Obarn Haüsar, hãmna nidargesek attn snea a roata matscha.

Sa soin alle darstánt un hãm ägeheft zo loava, ma balsa soin gerift sèmm hãmna gevuntet lai di zökkela un in sklopp von arm mãnn.

Di mãnnen soin darschràkht un hãm subito gerüaft 'z diarndle. Vorgèll'z Gott iz hatt respündart un traure hãmsaz augevazt un soin gekheart bidrüm in lânt.

Balsa soin gerift iz gest tunkhla nacht un pròprio da sèll nacht hatta gekhelbart di khua.

Dar mãnn hatt nêtt gehatt in koràdjo zo khöda dar tochtar von Barbanélo ke soi tatta iz gest khent gevèrzt von per.

In mòrgas dõpo izta gânt di bisnóna pinn khêple bosa hãm gehatt vorhoast un hatt gemocht kontàrn allz dar arm tochtar.

Anna N. N.

Istituto Cimbro
Kulturinstitut Lusérn
Tel. 0464-78.96.45
info@kil.lusern.it
www.istitutocimbro.it

Verba Alpina – alle di börtar von zungen von Alpen

"Verba Alpina" è un progetto internazionale, diretto dall'Università Ludwig Maximilian di Monaco di Baviera e finanziato dal DFG, l'ente nazionale per la ricerca in Germania. Obiettivo principale del progetto è rendere disponibile e di facile accesso il ricco repertorio lessicale di tutte le lingue dell'arco alpino, superando le restrizioni dei territori nazionali, imposte dai confini politici. I principali campi analizzati dal progetto riguardano la natura, la cultura storica e quella attuale.

Nucleo del progetto è la carta interattiva georeferenziata, uno strumento facilmente accessibile a tutti e che vi invitiamo ad arricchire con quanti più termini potete della nostra lingua cimbra, accedendo attraverso il link: https://www.verba-alpina.gwi.uni-muenchen.de/en/?page_id=1741&db=191

Verba Alpina iz a bichtegar prodjèkht boda iz khent augilekk vodar Università Ludwig Maximilian vo Mònako un boda bill aulesan bi mearar börtar ma mage von zungen boda khemmen giredet afti Alpen. Daz sèll boda iz gântz bichte von prodjèkht iz ke 'z khemmenda augilest nêtt lai di börtar von "groazan zungen" boda ren vil laüt ma von alln in mindarhaitzungen o, schaugante nêtt à di politischen grentzan boda soin zbsnen in lentar.

Di arbat hatt ägihef 'z djar 2014 un bart rivan 'z djar 2025: vor di earstn drai djar soinda khent gilekk panàndar alle di börtar boda hãm zo tüana pittar arbat atti pèrng, daz earst von alln di börtar von sachandarn boma nützt zo arbata pittar milch un zo macha in khes.

Est, von bintmånat 2017 attn bintmånat 2020, khemmenda augilest o alle di börtar vo roasan, gegrés, puamen un vichar von ünsarn beldar, un alle di börtar gipuntet pinn bèttar un pittar earde.

Von 2020 in vort bartnda khemmen augilest alle di börtar boma nützt haützotage in da modèrnege bèlt.

Alle di laüt mang nemmen toal in prodjèkht, tüat gian atti websait https://www.verba-alpina.gwi.uni-muenchen.de/it/?page_id=10&db=191, drukhan att "Partecipa!", zornirn di zung boma böllt lesan di börtar (belesch, taütsch, frantzéz odor slovèno), un spetar süachan "Zimbrisch" - di zung boma bart nützan innzoschraiba di börtar. Dena iz genümma auzsüachan "Luserna" alz kamòu, auzsüachan 'z bort boma bill übarsetzan drukhante at "Concetto", schraimz azpe biar un schikhan allz. Azma velt makma hërta auzpezzarn odor auzstraichan daz sèll boda hatt geschribet un azta a bort izta nêtt makmaz innleng alz ummaz drukhante at "+ Proporre un concetto".

Nembaraz alle a migele zait zo geba a hânt auzolesa dise börtar vodar üsar zung!
E.v.K.

A bomba nãmp moin haus

Vor a par bochan izta khent givuntet a bomba von zboate bëltkriage, untar earde, attavorã moin haus ka Poatzan.

Di arbatar soin gest nã z'arbata nã in tum von bazzar un, benn sa soin gest nã zo skavàra untar earde pittar ruspa, hãmna tokàrt attnan tòkko aisan. Asó hãmna gischaugget bazzez iz, un iz gest an alta bomba, gidjukht pinn araplò von ameriké durànte in zboate bëltkriage. Di bomba hatt gisbert 225 kg un hatt gihatt 150 kg vo tritòlo.

In tage dõpo azze iz khent givuntet, soinda subito girift di militér un hãm gispèrrt in bege. Sa soi gest sèmm tage un nacht zo sorvegliàra azta niamat gea in di zòna vo dar bomba.

Vor mi un di sèllnen boda lem in moi haus iz gest a probléma gian inn un auz von haus, umbrómm ma hatt hërta gimocht paitn azta a militär hatte gimacht auzpasàrn. Zo boróata zo disinneskàra di bomba di militér hãm augimacht a groaza maur pitt sànt, vo zirka 900 mètre kube, hoach 5 mètre un bait 17 mètre.

All'inizio hebatnsa gibòllt spostàrn di bomba zo disinneskàrase atna n'andra sait, ma visto ke 'z soinda auzkht complicazioni, hãmna detzidart zo disinneskàrase da bo se iz gest un dõpo zo machase brillàrn in a cava bait vort 40 km vo Poatzan. Dar disinnésko hatt givuntet statt an sunta 20 von otòbre. Da gântz

statt hattze gimocht fermàrn vor ettlane urn umbrómm l'esplosione vo dar bomba hebat gimak machan groaze problémi, ànka umbrómm vor a par djar in Taütschlânt zo disinneskàra a söttana bomba soinda gisprunk paràrdja drai artifitziarn.

Di statt iz khent dividàrt in roata zòna un in gela zòna. In da roat soinda residenti viartausankh laüt (i o). Dise abitàrn in an raggio vo 500 mètre vo dar bomba un hãm gimocht evaquàrn entro di 8.30, benn da iz khent vortginump 'z liacht, zo permèttira in artifitziarn àzoheva di arbatn zo disinneskàra di bomba. In da gel zòna soinda alle di haüsar in raggio vo 1.800 mètre. Di laüt boda soin in dise

haüsar hãm gimocht stian inn in haus un bait vort von vestadarn. Oltre ditza soinda khent gispèrrt di autobàn un di tréne soin gistánt vest fin azta iz gest verte allz. Dõpo zboa urn per fortuna di

artifitziarn hãm disinneskàrt di bomba un di 11.45 iz gest allz verte, di laüt soin gikheart bidrüm in di haüsar un alle soin gest kontént. Est steata solo zo spèrra zuar in bege zo putza allz un zo tüana offre bidar in

bege, boda hatt provokàrt nêtt bintsche problémi in di lestrn bochan pinn traffico in di statt. Sperarbar azta vor a lãnga zait neméar vürkhemm asó eppaz. An guaz, Samuel Pedrazz